

Максим Яременко

Зміна церковного календаря у Київській митрополії XVIII ст.

Друковані місяцеслови, що додавалися до богослужбових книг і містили пам'яті святих і знакових церковних подій на кожен день року, є важливим джерелом, що свідчить про локальну еkleзіальну ідентичність та формує її. Друковані церковні календарі дають змогу вивчати до певної межі як церковну ідеологію (позицію духовної еліти), так і т. зв. «народну побожність» (релігійні практики парафіяльного духовенства і вірян). Пропонуючи переліки святих мужів, місяцеслови, тим самим, інформують про місцеву духовність (один із визначальних елементів помісної Церкви). А визначений святами рівень урочистості тих чи тих свят ще й дає змогу зрозуміти, чи відрізнялася і як саме географічно близькі/сусідні локальні релігійні культури.

До сьогодні навіть серед істориків залишається поширеною думка, що після 1686 р., коли Київська митрополія змінила підпорядкування, церковне життя на її теренах було перебудовано за російським зразком, національні особливості знищено. Втім, такі песимістичні висновки найчастіше не ілюструються ретельним вивченням внутрішнього життя згаданої церковно-адміністративної одиниці, що, як і решта православних єпархій Російської імперії, потрапила у XVIII ст. під колеса уніфікації церковного життя. Питання, на яке найменше відповідають історики — успішність процесів якісного перетворення українських єпархій на частину синодальної Церкви. За якісними змінами можна простежити, аналізуючи зокрема зміну наповнення місяцесловів, що друкувалися в різний час у єдиній киево-печерській друкарні Київської митрополії.

У доповіді увагу зосереджено на змінах, що відбулися упродовж більш, ніж століття у церковному календарі Київської митрополії: у місяцеслові 1798 р. (час, коли Київ багато десятиліть перебував під зверхністю спочатку московського патріарха, а затим — Св. Синоду) у порівнянні зі святами 1681 р. (час, коли київська духовна еліта вже не одне десятиліття торувала власний шлях церковного життя). За цей період місяцеслов справді змінився: свят стало більше; частину свят було виключено, ще

більше додано; формулювання позицій уточнено (уточнення — зокрема історичного характеру). Новіший календар не включав кількох суто київських пам'ятей, які присутні у місяцеслові 1681 р. (наприклад, освячення Св. Софії у листопаді). Проте немає підстав твердити, що синодальна доба спричинилася до цілковитого нищення «прокиївського» характеру київських календарів. Навпаки, у святцях з'явилися нові пам'яті печерським святим, а також інакше було поставлено наголоси на урочистості тих чи тих празників. Загалом же, аналіз змін київського церковного календаря дає змогу твердити, що Київська митрополія навіть наприкінці XVIII ст. не стала цілковито уніфікованою частиною синодальної церкви, а однією з її відмінних характеристик був якраз місяцеслов.